

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Електронне видання

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ЗЕМЕЛЬНІ СПОРИ
ТА ПОРЯДОК ЇХ РОЗГЛЯДУ»**

**Харків
2019**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

Електронне видання

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ЗЕМЕЛЬНІ СПОРИ
ТА ПОРЯДОК ЇХ РОЗГЛЯДУ»**

для студентів другого (магістерського)
освітньо-кваліфікаційного рівня
галузі знань 08 «Право»
спеціальності 081 «Право»

**Харків
2019**

Навчально-методичні матеріали для практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Земельні спори та порядок їх розгляду» для студентів другого (магістерського) освітньо-кваліфікаційного рівня галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» / уклад.: Л. В. Лейба, І. В. Ігнатенко, М. В. Шульга. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2019. 38 с.

У к л а д а ч і: Л. В. Лейба,
І. В. Ігнатенко,
М. В. Шульга

ВСТУП

Метою навчальної дисципліни «Земельні спори та порядок їх розгляду» є розширення та поглиблення спеціальних правових знань щодо змісту норм законодавства, які регламентують земельні правовідносини і є основою у вирішенні земельних спорів; практичної діяльності спеціально уповноважених органів, пов'язаної з вирішенням земельних спорів; ролі інституту захисту земельних прав як комплексної системи юридичного інструментарію, що реалізується через судовий та позасудовий порядок вирішення земельних спорів, а також активізація аналітичної діяльності студентів, закріплення вмінь самостійного аналізу й тлумачення законодавства, проведення науково-дослідницької роботи, набуття практичних навичок у сфері вирішення конкретних земельних спорів.

Запропонований курс навчальної дисципліни входить до ядра освітньо-професійної програми за другим (магістерським) освітньо-кваліфікаційним рівнем вищої освіти і спрямований на реалізацію кваліфікаційної підготовки магістрів, які володіють фундаментальними юридичними знаннями у сфері вирішення земельних спорів у спосіб та в рамках, запропонованих законодавцем процесуальних форм.

Завданнями вивчення навчальної дисципліни «Земельні спори та порядок їх розгляду» відповідно до її компонентів і дидактичної структури є: формування фахових та предметних компетентностей, що спираються на науково обґрунтовані концепції і доктрини, розуміння основ правового регулювання розгляду земельних спорів; оволодіння навичками визначення особливостей правовідносин, що виникають при розгляді та вирішенні земельних спорів, вміннями визначення специфіки вирішення окремих категорій спорів, пов'язаних із земельними правовідносинами, у судах загальної юрисдикції, застосування неюрисдикційних форм і способів захисту земельних прав, а також прийомами систематизації та класифікації земельних спорів; вироблення здатності аналізувати правозастосовну практику розгляду і вирішення земельних спорів, кваліфіковано обґрунтувати, спираючись на норми права, власну точку зору з тієї чи іншої проблеми стосовно розгляду земельного спору.

При вивченні навчальної дисципліни «Земельні спори та порядок їх розгляду» у студентів мають бути сформовані такі предметні компетентності: навички класифікації земельних спорів за критеріями, напрацьованими та запропонованими науковою доктриною; вміння аналізувати причини виникнення земельних спорів, виявляти можливості запобігання їм, розмежовувати причини та підстави виникнення земельних спорів; здатність формувати теоретичні та практичні підходи у сфері запобігання виникненню земельних спорів, самостійно поповнювати знання та використовувати їх у практиці застосування земельного та іншого законодавства при вирішенні земельних спорів; володіння механізмом вирішення юридичних колізій у правовому регулюванні порядку розгляду земельних спорів; розуміння й враховувати особливостей застосування відповідних форм захисту земельних прав при вирішенні земельних спорів та їх врахування; уміння моделювати правові ситуації під час вирішення земельних спорів; навички добору та систематизації нормативно-правових актів, що регулюють порядок вирішення земельних спорів, з метою критично-конструктивного їх оцінювання; здатність осмислення особливостей вирішення земельних спорів у судовому та позасудовому порядку; володіння знаннями процедурних аспектів вирішення земельних спорів у судовому та позасудовому порядку; уміння правильно визначати належні способи захисту прав на землю при вирішенні земельних спорів, фахово і точно формулювати та висловлювати свою позицію, переконливо її обґрунтовувати, точно орієнтуватися в процесі та знати особливості виконання рішення, прийнятого в результаті вирішення земельного спору тощо.

Формування предметних компетентностей навчальної дисципліни має сприяти досягненню мети навчання, передбаченої освітньо-професійною програмою другого (магістерського) рівня.

ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Вирішення земельних спорів у системі гарантій реалізації земельних прав

Т е м а 1. Вирішення земельних спорів як гарантія земельних прав

Питання для самостійного вивчення

1. Система юридичних гарантій забезпечення земельних прав.
2. Конституційна гарантія судового захисту земельних прав.
3. Нормативно-правові гарантії прав на землю.
4. Організаційно-правові гарантії земельних прав.
5. Загальні та спеціальні юридичні гарантії земельних прав.
6. Вирішення земельних спорів як гарантія земельних прав.
7. Вирішення земельних спорів як функція державного управління.

Т е м а 2. Земельні спори: поняття, сутність і класифікація (колоквіум)

Питання для обговорення

1. Поняття, класифікація та види земельних спорів.
2. Суб'єкти земельних спорів.
3. Об'єкти земельних спорів.
4. Зміст земельних спорів.
5. Підстави виникнення і припинення земельних спорів.

Форми і способи захисту земельних прав при вирішенні земельних спорів

Т е м а 3. Способи захисту земельних прав та їх класифікація

Питання для самостійного вивчення

1. Поняття способів захисту земельних прав, їх система та значення.
2. Особливості способів захисту земельних прав за земельним законодавством.
3. Співвідношення способів захисту суб'єктивних земельних прав з суміжними та пов'язаними категоріями.
4. Класифікації способів захисту земельних прав.
5. Особливості окремих способів захисту земельних прав та їх застосування у певних земельних правовідносинах.

Т е м а 4. Система органів, які вирішують земельні спори

Питання для самостійного вивчення

1. Юрисдикція судів щодо вирішення земельних спорів.
2. Компетенція органів місцевого самоврядування щодо вирішення земельних спорів.
3. Компетенція центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин щодо вирішення земельних спорів.

Т е м а 5. Характеристика земельних спорів, які вирішуються судами

Питання для самостійного вивчення

1. Правові засади визначення юрисдикції земельних спорів.

2. Особливості земельних спорів, які розглядаються в порядку цивільного судочинства.

3. Особливості земельних спорів, які розглядаються в порядку господарського судочинства.

4. Особливості земельних спорів, які розглядаються в порядку адміністративного судочинства.

5. Проблеми вирішення судами окремих категорій земельних спорів: процесуально-процедурний аспект.

Т е м а 6. Юрисдикція адміністративних судів щодо вирішення земельних спорів

Завдання

1. К. звернувся до міськради з клопотанням про надання згоди на розробку проекту землеустрою земельної ділянки відповідно до графічного матеріалу, орієнтованим розміром до 0,10 га, із цільовим призначенням для будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка).

За результатами розгляду клопотання К. міськрада прийняла рішення про відмову в наданні дозволу на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки для будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд, оскільки відповідно до ч. 6 ст. 118 Земельного кодексу України до клопотання не додано згоди землекористувачів, а також наявна вимога органу самоорганізації населення щодо недопущення відведення земельних ділянок, якими вони користуються, іншим громадянам.

Вважаючи рішення міськради протиправним, К. звернувся до суду з відповідним адміністративним позовом за захистом порушених, на його думку, прав та інтересів. Окружний адміністративний суд позов задовольнив. Визнав протиправним та скасував рішення міськради і, вийшовши за межі позовних вимог, зобов'язав відповідача повторно розглянути клопотання К.

Не погодившись із таким судовим рішенням, відповідач подав апеляційну скаргу, в якій просить апеляційну інстанцію

скасувати незаконну, на його думку, постанову суду першої інстанції та постановити нову про відмову в задоволенні позовних вимог. Апеляційний адміністративний суд скасував постанову суду першої інстанції та закрити провадження в цій справі на підставі п. 1 ч. 1 ст. 157 Кодексу адміністративного судочинства України, оскільки справа підлягає розгляду в порядку цивільного, а не адміністративного судочинства.

Оскільки таке рішення апеляційного адміністративного суду К. не задовольнило, він звернувся до Вищого адміністративного суду України з касаційною скаргою, у якій просив скасувати ухвалу апеляційного адміністративного суду й залишити в силі рішення суду першої інстанції, вважаючи, що за своїм характером цей спір є публічно-правовим, тож підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства.

Вирішить справу.

2. У 2013 р. між К. (орендодавець) і ТОВ «Партнер» (орендар) укладено договір оренди землі, за умовами якого орендодавець передає, а орендар приймає у строкове платне володіння і користування земельну ділянку сільськогосподарського призначення строком на 5 років, загальною площею 0,99 га, яка належить орендодавцю на праві власності, що підтверджується Державним актом на право власності на земельну ділянку. Вказаний договір оренди зареєстрований відділом Держкомзему в Державному реєстрі земель.

У 2018 р. у період дії зазначеного договору оренди землі державний реєстратор прийняв рішення про реєстрацію за ТОВ «Альянс» права оренди на вищевказану земельну ділянку на підставі договору оренди від 15.09.2017 р., що укладений ТОВ «Альянс» з К. на 10 років (строк дії договору починається з 3.12.2019 р.).

Між К. і ТОВ «Партнер» 25.02.2018 р. укладено додатковий договір до основного договору оренди землі, відповідно до якого сторони погодили продовження строку дії договору на 7 років, у зв'язку з чим загальний строк дії договору становитиме 17 років з моменту його укладення (державної реєстрації та/або державної реєстрації права оренди земельної ділянки за договором).

У квітні 2018 р. ТОВ «Партнер» дізналося, що 15.09.2017 р. між К. та ТОВ «Альянс» укладено договір оренди цієї ж земельної ділянки та зареєстровано дане право. Вважаючи дії протиправними, ТОВ «Партнер» звернулося до суду з позовом, у якому просило визнати протиправним і скасувати рішення державного реєстратора. Окружним адміністративним судом позов був задоволений, а згодом і апеляційним адміністративним судом.

Не погодившись із такими судовими рішеннями, ТОВ «Альянс» подало касаційну скаргу, в якій поряд з посиланням на неправильне застосування судами норм матеріального права вказало на те, що суди помилково розглянули спір у порядку адміністративного судочинства. У зв'язку із цим ТОВ «Альянс» просило скасувати рішення судів першої та апеляційної інстанцій та ухвалити нове – про відмову в задоволенні позову.

Чи правомірне набуття позивачем чи третьою особою права користування на згадану вище земельну ділянку? Чи дотримані умови укладення цивільно-правових угод? У якому порядку проводиться державна реєстрація прав? Чи підлягає розгляду спір за правилами адміністративного судочинства?

3. Рішенням міськради передано в оренду Університету земельну ділянку площею 6000 кв. м., з яких: 4000 кв. м. за рахунок земель, наданих у постійне користування Державному комунальному підприємству «Світ»; 2000 кв. м. із складу земель запасу житлової та громадської забудови міста. Між міськрадою (орендодавець) та Університетом (орендар) укладено договір оренди земельної ділянки, відповідно до якого орендодавець надав, а орендар прийняв у платне користування зазначену земельну ділянку строком на 25 років.

Згодом Університет звернувся до виконавчого комітету міськради з проханням надати в постійне користування земельну ділянку, однак міськрада відмовила у розірванні договору оренди землі та передачі в постійне користування цієї земельної ділянки. Вважаючи дії міськради щодо відмови у передачі земельної ділянки в постійне користування Університету протиправними й такими, що порушують його права та інтереси, він звернувся до суду з адміністративним позовом.

Міський суд у задоволенні позову відмовив. Надалі Університет звернувся до апеляційного адміністративного суду, який взагалі скасував постанову міського суду та прийняв рішення про закриття провадження в цій справі на підставі п. 1 ч. 1 ст. 238 Кодексу адміністративного судочинства України, оскільки справа підлягає розгляду в порядку господарського, а не адміністративного судочинства.

Чи підлягає розгляду даний спір у порядку адміністративного судочинства? Чи правомірне набуття Університетом права користування на згадану вище земельну ділянку? Який порядок розпорядження землями комунальної власності?

4. Виконком міськради своїм рішенням надав Департаменту комунального господарства та благоустрою міськради містобудівні умови та обмеження на проектування кладовища, зобов'язавши розробити проектну документацію і оформити право землекористування. Надалі був затверджений проект землеустрою щодо відведення даної земельної ділянки та передачі її в постійне користування Департаменту.

Мешканці територіальної громади вважали рішення міськради протиправним і таким, що порушує інтереси громади. На підставі цього вони звернулись до суду з відповідним адміністративним позовом. Предметом спору в цій справі вони вважали скасування рішення органу місцевого самоврядування про передачу земельної ділянки в постійне користування виконавчому органу міської ради для проектування на ній кладовища. Вважаючи, що таке рішення прийняте з порушенням екологічних умов, вимог водного та земельного законодавства, всупереч санітарним правилам і нормам, оскільки земельна ділянка, відведена під кладовище, розташована біля річки та слугує джерелом централізованого водопостачання на території даної області, що може завдати негативних наслідків для мешканців територіальної громади. При цьому вони посилались і на те, що міськрада та виконком міськради всупереч Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» не залучали громадян та жителів міста до участі у вирішенні питання щодо цільового призначення переданої у постійне користування ділянки.

Розглянувши позовні вимоги, міський суд відмовив у відкритті провадження в цій справі на підставі п. 1 ч. 1 ст. 190 Кодексу адміністративного судочинства України, оскільки справа не підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства. Відмовляючи у відкритті провадження у справі та стверджуючи про приватноправовий характер спору, суд першої інстанції, з висновком якого погодився згодом і суд апеляційної інстанції, керувався тим, що спір у справі стосується виникнення та набуття права на користування земельною ділянкою, а тому оскаржуване рішення є реалізацією волі власника на відчуження належної йому земельної ділянки.

Який порядок надання земельних ділянок у постійне користування? У чому полягає відмінність між актами нормативно-правового характеру та ненормативними актами? Чи підлягає спір розгляду в порядку адміністративного судочинства?

Тема 7. Неюрисдикційна форма захисту земельних прав

Завдання

5. Б. вважає, що власник суміжної земельної ділянки С. не дотримується правил добросусідства, оскільки С. самовільно відрізав гілку дерева, яке росло на земельній ділянці Б., та викинув її на його ділянку, а іноді він викидав інше сміття на його земельну ділянку. У зв'язку із цим між ними виникають постійні сварки.

С. аргументує свої дії тим, що він мав право зрізати гілку дерева, яке росте на території земельної ділянки Б., оскільки ця гілка проникла на територію присадибної ділянки та створювала перепони у використанні земельної ділянки за цільовим призначенням. Стверджує, що сміття не викидав, тому права власника суміжної земельної ділянки не порушував.

Однак Б., вважаючи, що вказані дії не дають йому можливості використовувати земельну ділянку за призначенням, звернувся до органів місцевого самоврядування.

Вирішіть справу. Визначте форму самозахисту? Як можна захищати права громадян? У чому полягає сутність добросусідства? Чи порушені правила добросусідства?

6. На належній Р. земельній ділянці без її дозволу невідомими особами було самовільно споруджено дитячий майданчик у вигляді комплексу металевих конструкцій із їх фіксацією шляхом вкопування у поверхневий шар земельної ділянки. При спробі Р. демонтувати дитячий майданчик М. перешкоджав цьому, з приводу чого Р. викликала поліцію та подала заяву про вчинення правопорушення.

Однак М. продовжував вчиняти дії, які перешкоджали Р. відновити стан земельної ділянки. У зв'язку із цим Р. звернулася до суду з позовом до М. про визнання права на майно та усунення перешкод у його користуванні, в якому просила відновити стан земельної ділянки, що існував до порушення права, та визнати право на самозахист свого права власності на вказану земельну ділянку шляхом демонтажу незаконно спорудженого на вказаній земельній ділянці дитячого майданчика; заборонити М. вчиняти дії, які б перешкоджали їй відновити стан земельної ділянки, який існував до такого порушення.

Хто має право на самозахист? У чому полягає сутність самозахисту? Які існують способи самозахисту? Чи є належним обраний Р. спосіб захисту права?

7. М. звернулася до Т. з вимогою про усунення перешкод у користуванні її земельною ділянкою, які виникли внаслідок того, що Т. самоправно зрізала встановлену нею на кордоні ділянки суміжного землекористування з М. металеву огорожу із стовпчиків, на яких кріпилася огорожа, і перенесла огорожу вглиб земельної ділянки М., тобто фактично стала незаконно користуватися частиною належної М. на праві власності земельної ділянки.

Добровільно відновити кордон земельної ділянки суміжного землекористування і відновити огорожу по межі із суміжною земельною ділянкою відповідно до правоустановчих документів М. та звільнити самовільно зайняту, а отже, таку, що перебуває в її незаконному користуванні земельну ділянку, Т. не бажає.

Т. вважає недостатнім аргументом наявність правоустановчих документів. М. вирішила надати Т. додаткові аргументи, тож звернулася до фахівця-геодезиста для визначення роз-

мірів земельної ділянки. При проведенні кадастрової зйомки земельної ділянки геодезистом був встановлений факт порушення меж земельної ділянки суміжної землекористувачки Т., яка, однак, знову відмовилася відновити кордон земельної ділянки суміжного землекористування. Тому М. вирішила самостійно відновити стан земельної ділянки, який існував до порушення її прав, а саме встановити первісне огородження.

Вирішіть справу. Який порядок встановлення меж земельної ділянки? Чи наявні ознаки самовільного зайняття земельної ділянки? Чи є належним обраний спосіб захисту права?

8. А. придбала земельну ділянку площею 0,0750 га із цільовим призначенням для будівництва і обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд. Будь-яких обтяжень її земельної ділянки у витягах про право власності на будинок та в договорі купівлі-продажу земельної ділянки, на якій знаходиться будинок, не було. Однак згодом А. дізналася про те, що в межах ділянки проходять каналізаційні труби від сусідських будинків і що вони пролягають надто близько від її будинку – на відстані 1 м 8 см, що не відповідає жодним будівельним нормам.

А. викликала працівників водоканалу, які повідомили, що труби знаходяться в аварійному стані і їх необхідно міняти. Виявивши ще й те, що ці труби становлять загрозу забруднення території її земельної ділянки та підтоплення будинку, вона запропонувала власникам каналізаційних труб перенести їх в інше місце, а коли вони не відреагували на її пропозицію, самостійно усунула виявлені загрози шляхом поперечного перерізання труби та перекривання виходу з неї зі сторони будинків позивачів запірним пристроєм.

Вважаючи дії А. неправомірними, власники сусідніх земельних ділянок вимагають від А. відновити раніше існуючий стан системи водовідведення їх будинків. Однак А. не допускає на власну земельну ділянку для виконання необхідних ремонтних робіт пошкодженої нею каналізаційної труби, заборонила користуватися нею для водовідведення їх будинку, внаслідок чого власники сусідніх земельних ділянок позбавлені можливості поновити свої права та відновити раніше існуючий стан

шляхом ремонту існуючої системи водовідведення їх будинків.

Вирішіть справу. Чи правомірні дії А.? У чому полягає сутність земельного сервітуту? Який порядок його встановлення?

Земельні спори та майнові спори, пов'язані із земельними відносинами. Особливості їх вирішення

Тема 8. Особливості правового механізму забезпечення захисту земельних прав громадян

Питання для самостійного вивчення

1. Поняття та зміст юридичного забезпечення захисту земельних прав громадян.

2. Особливості правовідносин у сфері захисту земельних прав громадян.

3. Підстави виникнення правовідносин у сфері захисту земельних прав громадян.

4. Об'єкти захисту земельних прав громадян.

5. Суб'єкти захисту земельних прав громадян.

Тема 9. Процедури вирішення земельних спорів

Завдання

9. У 2002 р. між Л. та О. був укладений договір дарування житлового будинку та господарських споруд. О. зареєструвала право власності, що підтверджується витягом про реєстрацію права власності на нерухоме майно від 20 серпня 2010 р.

Однак у 2012 р. на підставі рішення виконавчого комітету сільради від 18 травня 1995 р. Л. отримав державний акт на право власності на земельну ділянку площею 0,25 га з цільовим призначенням – для будівництва і обслуговування житлового будинку, господарських будівель та споруд.

Згодом між О. та колишнім власником вказаного будинку Л. виник спір щодо належності земельної ділянки, на якій розташований житловий будинок та господарські споруди.

Оскільки, бажаючи приватизувати у 2018 р. дану земельну ділянку, О. звернулася із відповідною заявою до сільради про надання дозволу на розробку проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки у власність. Проте рішенням сільради О. відмовлено у задоволенні заяви з тих підстав, що ці земельні ділянки були приватизовані Л.

О. вважаючи відмову сільради у наданні дозволу на розробку проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки порушенням права на набуття земельної ділянки, посилаючись на вимоги статей 116, 120 ЗК України, звернулася до суду з вимогою визнати рішення сільради про таку відмову незаконним та скасувати його, а також зобов'язати сільраду повторно розглянути це питання.

Чи правильне застосування судами норм матеріального права та чи не порушенні норми процесуального права? Який порядок безоплатної приватизації громадянами земельних ділянок? Чи є правомірним рішення сільради про відмову у наданні дозволу на розробку проекту землеустрою? Визначте предметну юрисдикцію даного спору.

10. У 2019 р. міська рада звернулася до суду про стягнення з відповідача 77 тис. грн збитків у вигляді неодержаного доходу внаслідок користування Ф. земельною ділянкою без правовстановлюючих документів. Мотивувала тим, що Ф. є власником нерухомого майна, а саме комплексу нежитлових будівель загальною площею 0,5 га. Зазначене нерухоме майно належить Ф. на праві власності на підставі відповідних свідоцтв про право власності на нерухоме майно.

Ще у 2015 р. міська рада ухвалила рішення, яким надала Ф. згоду на розроблення проектів землеустрою щодо відведення даних земельних ділянок з метою надання в оренду для будівництва й обслуговування будівель ринкової інфраструктури. Проте Ф. ці проекти землеустрою не розробив, умисно ухилився від укладання договорів оренди та від сплати за землекористування, чим порушив права власника земельних ділянок.

Через те, що Ф. користувався земельними ділянками без оформлення документів, що посвідчують право на них, у 2019 р. йому було запропоновано укласти договір добровільно-

го відшкодування збитків за таке користування земельними ділянками орієнтовною площею 0,5 га та сплатити збитки у розмірі 3 % нормативної грошової оцінки за 2019 р. у розмірі 77 тис. грн. Проте Ф. не відшкодував вказані збитки, тому міська рада звернулася до суду з позовом про їх стягнення.

Ф. заперечував, оскільки вважав, що: 1) розмір збитків є необґрунтованим, бо для їх розрахунку взято площу, яка є більшою, ніж фактична площа земельних ділянок під нерухомим майном; 2) він не міг укласти договір оренди земельних ділянок із незалежних від його волі причин і не з його вини, а з вини міської ради, яка у 2015 р. відмовила у погодженні меж цих ділянок; 3) необхідно врахувати ту обставину, що міська рада не встановлювала строку для оформлення документів, які підтверджують його право користування земельними ділянками.

Визначте предметну юрисдикцію даного спору. Який порядок надання земельних ділянок комунальної власності в користування? Який порядок складання документації із землеустрою? Чи є правові підстави для стягнення недоотриманої орендної плати? Який порядок відшкодування збитків власникам землі і землекористувачам? Які підстави виникнення кондикційних зобов'язань?

11. У 2013 р. між ТОВ «Грант» та С. укладено договір оренди земель сільськогосподарського призначення загальною площею 1 га строком на 5 років, який було зареєстровано. Після отримання земельної ділянки в оренду товариство належним чином виконувало всі договірні зобов'язання, вчасно сплачувало орендну плату. Після закінчення строку дії договору, ТОВ «Грант» мало намір скористатися своїм переважним правом перед іншими особами на поновлення договору оренди землі, тому двічі, не пізніше ніж за 30 днів до закінчення строку договору, направляло орендодавцю листи-повідомлення про наміри скористатися своїм переважним правом на поновлення договору на новий строк, долучаючи до них відповідні додаткові угоди. Оскільки відповідь не було отримано, то після закінчення строку дії договору оренди землі ТОВ «Грант» продовжувало користуватися земельною ділянкою, обробляло її та сплатило С. орендну плату за користування землею за 2019 р.

Як згодом з'ясувалося, у 2019 р. С. уклав з ТОВ «Сервіс» новий договір оренди цієї земельної ділянки на 7 років. ТОВ «Сервіс» зареєструвало право оренди земельної ділянки у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно.

ТОВ «Грант» вважає, що С. своїми діями щодо укладення нового договору оренди землі з ТОВ «Сервіс» порушив переважне право ТОВ «Грант» на поновлення договору оренди землі. У зв'язку із цим звернулося до суду з вимогою про поновлення на той самий строк і на тих самих умовах договір оренди землі 2013 р., укладений між С. та ТОВ «Грант», та визнати недійсним договір оренди землі 2019 р., укладений між ТОВ «Сервіс» і С.

Чи є правові підстави для поновлення договору? Чи дотримана процедура реалізації переважного права на поновлення договору оренди землі?

12. Між ПП «Комплекс» та міською радою укладено договір оренди земельної ділянки у 2013 р., згідно з яким ПП «Комплекс» приймає в короткострокове платне користування (до 2019 р.) 17 земельних ділянок для експлуатації об'єктів промислового призначення. Розмір орендної плати згідно з договором – 3% від нормативної грошової оцінки землі. У січні 2018 р. міська рада здійснила відчуження третім особам за договорами купівлі-продажу об'єктів нерухомості, які розташовані на орендованих земельних ділянках. У зв'язку із цим ПП «Комплекс» із січня 2018 р. перестало сплачувати орендну плату за ці земельні ділянки.

У грудні поточного року державною податковою інспекцією було проведено камеральну перевірку податкової звітності з плати за землю ПП «Комплекс», якою встановлено порушення пункту 288.1 статті 288 Податкового кодексу України. Підставою прийняття вказаного рішення стали висновки про те, що оскільки до укладених ПП «Комплекс» із міською радою договорів оренди земельних ділянок жодних змін з моменту підписання не вносилося, а згідно з вимогами пункту 287.6 статті 287 Податкового кодексу України особа, яка реалізувала право власності на будівлю, споруду (її частину), до проведення державної реєстрації права оренди земельної ділянки державної

або комунальної власності новим власником повинна сама сплачувати орендну плату за земельну ділянку, на якій розташована така будівля, споруда (її частина).

Вирішіть справу. Зробіть правовий аналіз ч. 1,2 ст. 120 та 125 ЗК України.

Т е м а 10. Особливості спорів, які вирішуються виключно судами

Питання для самостійного вивчення

1. Порядок та особливості вирішення земельних спорів судовими органами.
2. Вирішення судами справ за заявами з приводу володіння, користування і розпорядження земельними ділянками, що перебувають у власності громадян чи юридичних осіб.
3. Вирішення судами справ за заявами щодо розмежування територій сіл, селищ, міст, районів та областей.
4. Виконання судових рішень щодо вирішення земельних спорів.

Т е м а 11. Загальна характеристика спорів, які можуть вирішуватися у позасудовому порядку

Питання для самостійного вивчення

1. Порядок та особливості вирішення земельних спорів органами місцевого самоврядування.
2. Порядок та особливості вирішення земельних спорів центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин.
3. Права сторін при вирішенні земельних спорів.
4. Обов'язки сторін при вирішенні земельних спорів.
5. Виконання рішень щодо земельних спорів, які вирішуються в позасудовому порядку.

Тема 12. Особливості виконання рішень щодо земельних спорів, які вирішуються у судовому та позасудовому порядку

Завдання

13. Рішенням міської ради у 2015 р. затверджено проект землеустрою щодо відведення земельної ділянки в користування на умовах оренди для городництва 0,0269 га та передано К. Згідно з договором оренди, укладеним між міською радою та К., земельна ділянка передана в оренду для городництва на 5 років зі сплатою орендної плати в розмірі 3% від нормативної грошової оцінки земельної ділянки на рік.

У 2019 р. до міської ради звернувся сусід із скаргою про те, що вищевказана земельна ділянка використовується не за цільовим призначенням і перебуває у занедбаному стані, на її території накопичується побутове сміття, вона заросла бур'яном. На підставі даної скарги рішенням міської ради вказано земельну ділянку вилучено.

К. переконаний, що його права порушені, оскільки згоди на вилучення земельної ділянки він не надавав, повідомлення про встановлення фактів щодо використання наданої йому земельної ділянки не за цільовим призначенням не отримував, до того ж вважає, що питання про вилучення земельної ділянки взагалі повинно вирішуватися виключно в судовому порядку.

Проаналізуйте правові позиції обох сторін. Вирішіть справу. Який порядок передачі земельної ділянки в оренду? Які способи захисту земельних прав закріплюються ЗК України?

14. Прокурор звернувся до суду з позовом, у якому просив визнати недійсним наказ Головного управління Держгеокадастру, яким затверджено проект землеустрою щодо відведення земельної ділянки у власність Р. для ведення особистого селянського господарства площею 2 га. В обґрунтування своїх вимог він зазначив, що на території області виявлено випадки незаконного видобування бурштину, який віднесено до корисних копалин загальнодержавного значення. Прокурор висловив припущення, що власники земельних ділянок можуть видобувати корисні копалини даної категорії, тобто проводити на земельних

ділянках господарську діяльність способами, які завдаватимуть шкідливого впливу на стан земель та родючість ґрунтів, що в подальшому призведе до непоправного псування земель сільськогосподарського призначення. Окрім того, передача Р. земельної ділянки у власність для ведення особистого селянського господарства була проведена без агрохімічного паспорта земельної ділянки, що, на думку прокурора, є порушенням закону.

Яке рішення повинен прийняти суд? Підготуйте проект судового рішення.

15. Управління Служби безпеки України при проведенні перевірки діяльності приватних нотаріусів виявило, що нотаріус З. посвідчив спадковий договір між Д. та М. Предметом договору є земельна ділянка, передана у приватну власність Д. для ведення товарного сільськогосподарського виробництва шляхом виділення в натурі земельної частки (паю). Відповідно до п.8 спадкового договору право власності на земельну ділянку площею 6,33 га переходить до М. – набувача після смерті Д. – відчужувача.

Управління СБУ вважає посвідчення спадкового договору нотаріусом З. порушенням земельного законодавства, тому що в даний час в Україні діє заборона (мораторій) на відчуження окремих земельних ділянок (п. 15. Перехідних положень ЗК України). Нотаріус, заперечуючи, вказує, що керувалася положенням п. 15, яким передбачено, що мораторій не застосовується у разі передачі таких земельних ділянок у спадщину, обміну земельних ділянок та вилучення (викупу) земельних ділянок для суспільних потреб.

Проаналізуйте правові позиції обох сторін. Підготуйте обґрунтований проект письмових роз'яснень. Розкрийте правову природу та особливості мораторію на відчуження земельних ділянок сільськогосподарського призначення за ЗК України.

16. Прокурор у 2019 р. звернувся до господарського суду з позовною заявою до ФОП Д. про стягнення збитків у розмірі 2102000 грн. В обґрунтування заявлених вимог прокурор посилається на положення статей 120, 126, 156, 206, 212 ЗК

України та зазначає, що земельна ділянка загальною площею 0,42 га використовувалась ФОП Д. за відсутності документів на право користування вказаною земельною ділянкою на умовах оренди. Міській раді заподіяні збитки через неодержання доходів у зв'язку з тимчасовим невикористанням міськрадою земельної ділянки. Розмір збитків затверджений рішенням виконавчого комітету.

ФОП Д. надав відзив, у якому вказав, що вживав необхідних заходів до оформлення свого права на земельну ділянку в зв'язку з переходом до нього права власності на будівлі (ст.120 ЗК). За період з 2016 р. по грудень 2018 р. отримав рішення міськради на купівлю земельної ділянки, розробив проект землеустрою, отримав акт погодження меж земельної ділянки, оформив кадастровий номер та документи щодо вартості земельної ділянки, а також сплачував земельний податок. Проте в грудні 2018 р. здійснив продаж нежитлових будівель, які були розташовані на земельній ділянці.

Яке рішення повинен прийняти господарський суд? Підготуйте проект судового рішення. Назвіть особливості земельно-правових збитків.

17. Група депутатів місцевої ради під час сесійного засідання виступила із заявою про незаконність раніше прийнятих рішень про погодження передачі земельних ділянок комунальної власності в суборенду. Незважаючи на те, що земельні ділянки передавалися в оренду, відповідно до закону, на конкурсній основі, депутати вимагали їх передачі в суборенду також із проведенням конкурсу.

Радою таку заяву не було задоволено, тому група депутатів звернулася до суду із позовом про припинення договорів суборенди, вважаючи порушеним порядок надання земельних ділянок у суборенду.

Як має бути вирішена ця справа? Чи порушено порядок надання земельних ділянок у суборенду, якщо конкурс серед суборендарів міськрадою не проводився?

Т е м а 13. Особливості вирішення окремих видів спорів, що виникають із земельних відносин

Питання для самостійного вивчення

1. Особливості вирішення земельних спорів, пов'язаних із укладенням та розірванням договорів оренди землі.

2. Земельні спори, пов'язані із поновленням договору оренди землі.

3. Специфіка вирішення земельних спорів, пов'язаних з відчуженням земельних ділянок для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності.

4. Особливості вирішення судами справ за заявами з приводу визнання недійсними державних актів про право власності та право постійного користування земельними ділянками.

5. Вирішення земельних спорів щодо справ за заявами про право громадян на земельну частку (пай).

6. Особливості вирішення судами справ за заявами про визнання недійсною відмови в наданні у постійне користування земельних ділянок юридичним особам.

7. Земельні спори щодо примусового припинення права на земельну ділянку з передбачених ЗК України підстав.

8. Особливості вирішення судами справ за заявами про визнання недійсними угод щодо земельних ділянок, укладених із порушенням встановленого законом порядку.

9. Особливості вирішення судами справ за заявами про повернення самовільно зайнятої земельної ділянки чи про звільнення земельної ділянки особою, що займає її без належних на те підстав.

10. Специфіка вирішення спорів щодо додержання правил добросусідства.

Тема 14. Особливості вирішення майнових спорів, пов'язаних із земельними відносинами

Питання для самостійного вивчення

1. Особливості вирішення земельних спорів, пов'язаних з відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок.

2. Вирішення земельних спорів, пов'язаних з відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок використання земельних ділянок не за цільовим призначенням.

3. Земельні спори, пов'язані з відшкодуванням шкоди, заподіяної внаслідок зняття ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) без спеціального дозволу.

4. Особливості вирішення земельних спорів, пов'язаних з визначенням та відшкодуванням збитків власникам землі та землекористувачам.

5. Вирішення земельних спорів, пов'язаних з відшкодуванням шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства.

ПОТОЧНИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Оцінювання знань студентів з навчальної дисципліни «Земельні спори та порядок їх розгляду» здійснюється на основі результатів поточного контролю (ПК), об'єктами якого є:

- успішність на практичних заняттях;
- результати контрольних заходів (тестування, опитування тощо).

Перелік тестів, питань, завдань та критерії оцінювання визначаються кафедрою і доводяться до відома студентів на початку навчального року.

Оцінювання результатів ПК здійснюється викладачем у процесі вивчення певної частини навчальної дисципліни (теми, розділу тощо).

Підсумковий бал за результатами ПК визначається під час останнього практичного заняття.

Загальна максимальна кількість балів за ПК складає 40 балів (наказ ректора № 127 від 26.06.2015 р.).

ПІДСУМКОВЕ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЗНАНЬ

Підсумкове оцінювання рівня знань студентів з навчальної дисципліни «Земельні спори та порядок їх розгляду» здійснюється на основі результатів ПК та підсумкового контролю знань студентів (ПКЗ) за 100-бальною шкалою. Результати ПК оцінюються в діапазоні від 0 до 40 балів; питання, що виносяться на ПКЗ, – від 0 до 60 балів (наказ ректора № 127 від 26.06.2015 р.). Підсумковий контроль проводиться у формі заліку.

Конкретний перелік питань та завдань, що охоплюють увесь зміст навчальної дисципліни, визначається кафедрою і доводиться до відома студентів на початку навчального року. До екзаменаційного білета включаються, як правило, три питання.

До відомості обліку підсумкової успішності заносяться сумарні результати ПК та ПКЗ у балах.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни виставляється в залікову книжку відповідно до шкали, як показано нижче.

Оцінка за шкалою ECTS	Визначення	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за 100-бальною шкалою, що використовується в НУ «ЮАУ»
A	Відмінно – відмінне виконання, лише з незначною кількістю	5	90-100
B	Дуже добре – вище середнього рівня з кількома помилками	4	80-89
C	Добре – у цілому правильна робота з певною кількістю незначних помилок		75-79
B	Задовільно – непогано, але зі значною кількістю недоліків	3	70-74
E	Достатньо – виконання задовольняє мінімальні вимоги		60-69
EX	Незадовільно – потрібно попрацювати перед тим, як перескласти	2	20-59
E	Незадовільно – необхідна серйозна подальша робота, обов’язковий повторний курс		1-19

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3. Ст. 27.

Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-V. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11. С. 7.

Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.

Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. ст.144.

Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.

Про захист конституційних прав громадян на землю: Закон України від 20.01. 2005 р. за № 2375-IV. *Офіційний вісник України*. 2005. № 4. Ст. 195.

Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст.170.

Про Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру: постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2015 р. № 15. *Офіційний вісник України*. 2015. № 7. Ст. 164.

Деякі питання удосконалення механізмів захисту речових прав на земельні ділянки: постанова Кабінету Міністрів України від 06.12.2017 р. № 925. *Урядовий кур'єр*. 2017. № 233.

Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ: постанова Пленуму Верховного Суду України від 16.04.2004 р. № 7. *Вісник Верховного Суду України*. 2004. № 6. Ст. 22.

Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду: постанова Пленуму Верховного Суду України від 12.06.2009 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-09>

Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів: постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20.05.2013 р. № 8. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0008760-13>

Про деякі питання практики розгляду справ у спорах, що виникають із земельних відносин : постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17.05.2011 р. № 6. *Вісник господарського судочинства*. 2011. № 3. Ст. 6.

Про деякі питання підвідомчості і підсудності справ господарським судам: постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 24.10.2011 р. № 10. *Вісник господарського судочинства*. 2011. № 6. С. 13.

Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ: постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 01.03.2013 р. № 3. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0003740-13>

Про практику застосування судами при розгляді справ окремих норм земельного права: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 27.09.2012 р. № 10-1391/0/4-12. *Бізнес-Бухгалтерія-Право. Податки. Консультації*. 2012. № 47. С. 38.

Щодо розгляду земельних спорів: лист Верховного Суду України від 29.10.2008 р. № 19-3767/0/8-08. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2008. № 6.

Керівні принципи для кращого виконання наявної Рекомендації про альтернативні методи розв’язання спорів між адміністративними органами і приватними сторонами (Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (ЄКЕП-СЕРЕЈ) Страсбург, 7 грудня 2007 р.; СЕРЕЈ (2007) 15). *Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства*. Київ, 2015. С. 489–496.

Рекомендація Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами – приватними особами (ухвалена Комітетом Міністрів 05.09.2001 р. на 762-му засіданні заступників міністрів). *Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства*. Київ, 2015. С. 463–467.

Рекомендація Res (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах (ухвалена Комітетом Міністрів 18 вересня 2002 року на 808-му засіданні заступників міністрів). *Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства*. Київ, 2015. С. 468–471.

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий Дім «Кампус Коттон клаб» щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції України (справа про досудове врегулювання спорів) від 9.07.2002 р. № 15-рп/2002 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-02>

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Вищого адміністративного суду України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 143 Конституції України, пунктів «а», «б», «в», «г» статті 12 Земельного кодексу України, пункту 1 частини першої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України від 01.04.2010 р. № 10-рп/2010. *Офіційний вісник України*. 2010. № 27. Ст. 1069.

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Сокурєнко і Стригун проти України» від 20 липня 2006 року, заяви № 29458/04 та № 29465/04. *Офіційний вісник України*. 2007. № 1. Ст. 59.

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Проніна проти України» від 18.07.2006 р., заява № 63566/00. *Офіційний вісник України*. 2006. № 47. Ст. 3182.

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Стретч проти Сполученого Королівства» від 24.06.2003 р. URL: <https://swarb.co.uk/stretch-v-the-united-kingdom-echr-24-jun-2003/>

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Рисовський проти України» від 20.10.2011 р., заява № 29979/04. *Офіційний вісник України*. 2013. № 12. Ст. 488.

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Зеленчук та Цицора проти України» від 22.05.2018 р., заяви № 846/16 та № 1075/16. *Офіційний вісник України*. 2018. № 73. Ст. 2465.

Підручники, навчальні посібники, монографії, статті

Земельне право України: підручник / за ред. А. М. Мірошніченка. 2-ге видання. Київ: Алерта, 2011. 678 с.

Земельне право: підручник / за ред. М. В. Шульги. Харків: Право, 2014. 520 с.

Земельні спори: правові засади вирішення: навч. посіб. / за ред. Котелевець А. В., Лейба Л. В., Шульга М. В. Харків: Федорко, 2014. 214 с.

Земельне право України: навч. посіб. / за ред. І. І. Каракаша і Т. Є. Харитонові. 2-ге вид. Одеса: Юрид. літ., 2017. 585 с.

Набуття і реалізація прав на землю в Україні: навч. посіб. / за ред. проф. І. І. Каракаша. Одеса: Юрид. літ., 2016. 332 с.

Земельний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. І. Семчика. Київ: Вид. Дім «Ін Юре», 2007. 896 с.

Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / за ред. А. М. Мірошніченка, Р. І. Марусенка. 5-те вид. Київ: Алерта, 2013. 544 с.

Бурцев О. В. Правові засади вирішення межових земельних спорів: монографія. Харків: Друк. Мадрид, 2017. 196 с.

Коваленко Т. О. Реалізація принципу законності у регулюванні земельних відносин в Україні: проблеми законодавчого забезпечення: монографія. Київ: Правова єдність, 2017. 672 с.

Коваленко Т. О. Юридичні дефекти правового регулювання земельних відносин в Україні: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 632 с.

Ковальський Д. В. Земельно-процесуальні правовідносини: монографія. Київ, 2009. 176 с.

Костяшкін І. О. Правове забезпечення соціальної функції права власності на землю в Україні: монографія. Хмельницький: Вид-во Хмельниц. ун-ту упр. та права, 2016. 429 с.

Лейба Л. В. Земельні спори та порядок їх вирішення: монографія. Харків: Право, 2007. 160 с.

Мельник Н. О. Правові засади відшкодування втрат сільськогосподарського та лісгосподарського виробництва: монографія. Харків: Право, 2016. 184 с.

Мірошніченко А. М. Колізії у правовому регулюванні зе-

мельних відносин: монографія. Київ: Правова єдність, 2009. 268 с.

Сидор В. Д. Земельне законодавство України: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія. Київ: Юридична думка, 2011. 312 с.

Філюк П. Т. Юридичне забезпечення захисту земельних прав громадян: монографія. Харків: Право, 2012. 192 с.

Харитоновна Т. Є. Здійснення прав на чужі земельні ділянки в Україні: проблеми теорії та практики: монографія. Одеса: Юрид. літ., 2016. 424 с.

Арсенюк А. О. Процесуально-процедурний порядок судового розгляду земельних спорів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 223 с.

Мягкоход Ю. В. Способи захисту земельних прав за законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: Київ, 2014. 20 с.

Сидоренко В. В. Правові наслідки самовільного зайняття земельних ділянок: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 20 с.

Андрейцев В. І. Конституційно-правові перспективи врегулювання земельних юрисдикційних правовідносин. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Вип. 63. 2005. С. 4–9.

Арсенюк А. О. Причини виникнення земельних спорів та способи їх врегулювання. *Юридичний вісник Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2013. Вип. 4. С. 150–154.

Арсенюк А. О. Земельний спір як процесуальна категорія: доктринально-правовий аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. Вип. 29. Т.1. С. 232–236.

Арсенюк А. О. Специфіка доказування під час судового розгляду земельних спорів. *Судова та слідча практика в Україні*. 2016. № 1. С. 25–30.

Балюк Г. І. Деякі проблеми вирішення судами земельних спорів. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2008. № 6 (80). С. 68–81

Бурцев О. В. Земельні межові спори: різновиди та їх особливості. *Проблеми законності*. 2014. Вип. 127. С. 88–94.

Бурцев О. В. Правові засади вирішення межових земельних спорів: минуле та сьогодення. *Право і суспільство*. 2014. № 6–2 Ч. 3. С. 104–109.

Дзяхар Г.І. Вирішення земельних спорів господарськими судами. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 27. С. 78–81.

Ільницький О. В. Окремі питання судового розгляду та вирішення земельних спорів за участю суб'єктів владних повноважень. *Вісник господарського судочинства*. 2009. № 6. С. 132–140.

Каракаш І. І. Правове регулювання розгляду та вирішення земельних спорів як гарантія захисту прав на землю. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 132–138.

Колтонюк Ю. Подведомственность земельных споров. *Юридическая практика*. 2010. № 17. С. 12.

Кузьменко В. Досудове врегулювання спорів : чи приживеться в Україні. *Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України*. 2013. № 1. С. 1–3.

Мілімко Л. В. Розмежування підсудності земельних спорів при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів публічної влади або їх посадових осіб. *Юридичний вісник*. 2017. № 2 (43). С. 139–145.

Мірошніченко А. М., Ріпенко Р. І. Значення рішення Європейського суду з прав людини у справі «Стретч проти Сполученого Королівства» для оцінки правових наслідків порушення процедури відчуження держаних та комунальних земель. *Право України*. 2016. № 1. С. 55–62.

Носік В. В. Відшкодування збитків і витрат у земельно-му праві України. *Юридичний журнал*. 2003. № 5. С. 68–72.

Носік В. В. Самовільне зайняття земельних ділянок: теорія і практика. *Земельне право України*. 2006. № 5. С. 47–58.

Носік В. В. Самочинне будівництво: поняття і юридичні наслідки. *Приватизація землі: закон, практика, проблеми*. 2004. № 4. С. 24–27.

Оверковська Т. Юридична відповідальність у сфері охорони земель України від забруднення та псування: поняття та особливості. *Юридична Україна*. 2008. № 2. С. 66–70.

Федчишин Д. В. Актуальні аспекти самозахисту у здійс-

ненні прав на землю. *Право і суспільство*. 2018. № 4. С. 144–149.

Федчишин Д. В. До питання про способи захисту прав на землю. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. С. 30–35.

Федчишин Д. В. Теоретические аспекты защиты прав на землю. *Право.бу*. 2018. № 4(54). С. 42–47.

Федчишин Д. В. Медіація як альтернативний спосіб захисту прав на землю. *Публічне право*. 2018. № 3. С. 211–218.

Інтернет-ресурси

<http://portal.rada.gov.ua> – офіційний сайт Верховної Ради України.

<https://www.president.gov.ua> – офіційне інтернет-представництво Президента України.

<http://www.kmu.gov.ua> – офіційний портал Кабінету Міністрів України.

<http://www.menr.gov.ua> – офіційний веб-сайт Міністерства екології та природних ресурсів України.

<http://www.minagro.gov.ua> – офіційний веб-сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України.

<http://land.gov.ua> – офіційний сайт Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру.

<http://www.dzk.gov.ua> – сайт Центру державного земельного кадастру.

<http://www.zemres.com> – сайт землевпорядників України.

<http://www.zemli.com.ua> – Земли.com.ua: портал земельных вопросов.

<http://www.pravoua.com.ua> – офіційний сайт журналу «Право України».

<http://lib.rada.gov.ua> – сайт бібліотеки Верховної Ради України.

<http://www.nbuv.gov.ua> – сайт Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського.

http://10.106.3.2/index.php?option=com_k2&view=item&id=65:elektronni-resursi. – Наукова бібліотека Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ПРОГРАМНІ ПИТАННЯ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЗЕМЕЛЬНІ СПОРИ ТА ПОРЯДОК ЇХ РОЗГЛЯДУ»

1. Система прав на землю за законодавством України
2. Особливості правового механізму забезпечення захисту земельних прав
3. Способи захисту земельних прав та їх класифікація
4. Відшкодування збитків власникам земельних ділянок як самостійний спосіб захисту земельних прав
5. Поняття і зміст права власності на землю в Україні
6. Поняття та види прав на користування землею
7. Право на оренду землі: поняття, об'єкти, суб'єкти, зміст, набуття, реалізація, припинення
8. Право на постійне користування землею: поняття, об'єкти, суб'єкти, зміст, набуття, реалізація, припинення
9. Право на земельну частку (пай): поняття та зміст
10. Земельні сервітути: їх значення для забезпечення земельних прав
11. Вирішення земельних спорів як функція державного управління.
12. Вирішення земельних спорів як гарантія земельних прав.
13. Проблеми вирішення земельних спорів у світлі сучасної земельної реформи.
14. Земельні спори: поняття та зміст.
15. Об'єкти земельних спорів.
16. Риси земельних спорів.
17. Класифікація земельних спорів.
18. Власне земельні спори.
19. Особливості майнових земельних спорів.
20. Суб'єкти земельних спорів.
21. Український народ як суб'єкт земельних спорів.
22. Держава як суб'єкт земельних спорів.
23. Система органів, які вирішують земельні спори.
24. Компетенція уповноважених органів щодо вирішення земельних спорів.
25. Характеристика земельних спорів, які вирішуються судами.

26. Юрисдикція адміністративних судів щодо вирішення земельних спорів.

27. Порядок вирішення земельних спорів органами місцевого самоврядування та центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин.

28. Права сторін при вирішенні земельних спорів.

29. Обов'язки сторін при вирішенні земельних спорів.

30. Порядок виконання рішень по земельних спорах.

31. Особливості спорів, які вирішуються виключно судами.

32. Категорії спорів, які вирішуються судами загальної юрисдикції.

33. Особливості спорів, які вирішуються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин.

34. Характеристика постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування земельного законодавства при розгляді цивільних справ» (в ред. від 19.03.2010 р.).

35. Особливості відшкодування збитків при вирішенні земельних спорів.

36. Рекомендації Вищого господарського суду України щодо вирішення земельних спорів.

37. Виконання судових рішень щодо вирішення земельних спорів.

38. Основні положення постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ «Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ» від 01.03.2013 р. № 3

39. Виконання рішень щодо земельних спорів, які вирішуються в адміністративному порядку.

40. Перспективи вирішення земельних спорів в контексті судової реформи.

41. Особливості суб'єктного складу земельних спорів, які вирішуються адміністративними судами.

42. Особливості вирішення земельних спорів, пов'язаних з відшкодуванням втрат сільськогосподарського і лісгосподарського виробництва.

43. Особливості вирішення земельних спорів, пов'язаних із укладенням договорів оренди землі

44. Особливості вирішення земельних спорів, пов'язаних із поновленням договору оренди землі.

45. Особливості вирішення земельних спорів, пов'язаних з відчуженням земельних ділянок для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності.

46. Особливості вирішення земельних спорів, пов'язаних з відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок.

47. Особливості вирішення земельних спорів, пов'язаних з відшкодуванням шкоди, заподіяної внаслідок використання земельних ділянок не за цільовим призначенням.

48. Особливості вирішення земельних спорів, пов'язаних з відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок зняття ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) без спеціального дозволу.

49. Особливості вирішення земельних спорів, пов'язаних з визначенням та відшкодуванням збитків власникам землі та землекористувачам.

50. Особливості вирішення земельних спорів, пов'язаних з відшкодуванням шкоди, зумовленої забрудненням і заміщенням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства.

51. Рішення Конституційного суду України від 1 квітня 2010 р. № 10-рп/2010 у справі за конституційним поданням Вищого адміністративного суду України.

52. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики розгляду справ у спорах, що виникають із земельних відносин» від 17.05.2011 р. № 6 (із змінами)

53. Особливості вирішення судами справ за заявами з приводу володіння, користування і розпорядження земельними ділянками, що перебувають у власності громадян чи юридичних осіб.

54. Особливості вирішення судами справ за заявами з приводу визнання недійсними державних актів про право власності та право постійного користування земельними ділянками.

55. Особливості вирішення судами справ за заявами про право громадян на земельну частку (пай).

56. Особливості вирішення судами справ за заявами про визнання недійсною відмови в наданні у постійне користування земельних ділянок юридичним особам.

57. Особливості вирішення судами справ за заявами про примусове припинення права на земельну ділянку з передбачених ЗК України підстав.

58. Особливості вирішення судами справ за заявами про визнання недійсними угод щодо земельних ділянок, укладених із порушенням встановленого законом порядку.

59. Особливості вирішення судами справ за заявами про повернення самовільно зайнятої земельної ділянки чи про звільнення земельної ділянки особою, що займає її без належних на те підстав.

60. Специфіка вирішення спорів щодо додержання правил добросусідства.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Завдання до практичних занять та самостійної роботи.....	5
Поточний контроль знань студентів.....	24
Підсумкове оцінювання рівня знань.....	24
Інформаційне забезпечення самостійної роботи студентів...	26
Програмні питання з навчальної дисципліни «Земельні спори та порядок їх розгляду».....	33

Навчальне видання

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ЗЕМЕЛЬНІ СПОРИ
ТА ПОРЯДОК ЇХ РОЗГЛЯДУ»**

для студентів другого (магістерського)
освітньо-кваліфікаційного рівня
галузі знань 08 «Право»
спеціальності 081 «Право»

У к л а д а ч і: ЛЕЙБА Людмила Василівна,
ІГНАТЕНКО Ірина Володимирівна,
ШУЛЬГА Михайло Васильович

Відповідальний за випуск *М. В. Шульга*
Редактор *О. І. Борисенко*
Комп'ютерна верстка *А. В. Старжинської*